

نقد برنامه راهبردی انجمن آموزش مهندسی ایران

سید ابراهیم ابطحی

استادیار دانشکده مهندسی کامپیوتر، دانشگاه صنعتی شریف

abtahi@sharif.ir

مقدمه

نقد منصفانه گونه ای از انواع نقد اخلاقی است که نه به قصد تفرعن و نه برخوردار از خود بزرگ بینی منتقد، بلکه مصلحانه در جوامع اهل گفتگو، بین شهروندان با ماهیتی ارزش افزا شکل می گیرد. این گونه نقد از جمله آنچه نقد سازنده نامیده می شود نیست زیرا از این عنوان عموماً غیر قائلین به نقد، برای توقف جریان نقد، سوء استفاده می کنند در حالیکه منتقد می تواند درد آشنا باشد اما لزوماً بعد از تشخیص ناهنجاری احتمالی و ابراز آن، راه حل یا صلاحیت ارائه راه حل را، نداشته باشد. همان گونه که وظیفه تشخیص ناهنجاری، الزاماً در پی خود، امکان یا ضرورت راه حل دهی را در پی ندارد.

منتقد فهم خود از یک مضمون را نقد می کند و ممکن است به اصل متن یا موضوع امکان یا توان دسترسی نداشته باشد. به دلیل فوق، اصلح است ابتدا فهم خود از موضوع را به روشنی و خلاصه بنویسد و بعد به بیان مستدل انتقادات در وجوه منطقی، عقلی، روشنگاری یا سلیقه ای بپردازد. اولویت بیان نقاط قوت در ابتدای نقد به قصد به رخ کشیدن انصاف منتقد در اولویت است هر چند در ادامه برخورد مستدل به ایرادات، آنرا از سپاس نامه ها مجزا می کند. با این روش تلاش می کنیم برنامه راهبردی انجمن را نقد کنیم.

فهم منتقد از این برنامه راهبردی

از ساختار شکیل و محتوای منسجم این برنامه، زحمات تدوین آن آشکار است که نیاز به تقدیر دارد. این برنامه بر اساس مطالب مندرج در آن از گونه ای مدل برنامه نویسی راهبردی هدف محور و روال گرا استفاده کرده که نگاه برنامه بلندریزی بلند مدت به راهبرد نویسی را تا مرز همسو سازی اهداف امتداد داده است. ارکان برنامه راهبردی را شامل رسالت، چشم انداز و ارزشها دانسته و از اهداف راهبردها را استخراج کرده است. این برنامه تحلیل محیطی مستقل و مجزای ارائه شده، ندارد اما بر اساس تحلیلی ضمنی و نگاشته نشده تا مرز ترسیم یک هدف کلان و راهبردهای مورد نیاز تحقق آن، پیش رفته است.

نقد برنامه راهبردی

از چهار تعریف تکاملی راهبرد، نگارندگان این برنامه دو تعریف اولیه راهبرد به عنوان برنامه بلند مدت و راهبرد به عنوان همسو کننده اهداف را انتخاب کرده اند که در مقابل دو تعریف تازه تر که راهبرد به عنوان گونه ای تفکر و راهبرد به عنوان فرصت طلبی است، کمتر مدیریت تغییر را بر می تابند.

در مقدمات کمتر لازم، تا شروع تعریف مأموریت دو صفحه اول برنامه بیانیه ای است جایگزین تحلیل محیطی توصیف گر نقاط قوت های خود اظهاری و فرصت های مفروض که حتی در بیان ضمنی، ذکر نقاط ضعف و بیان تهدیدات را از تحلیل محیطی، کم دارد که این پذیرش تحلیل سنتی سوات^۱ ادعائی نویسنندگان برای استخراج راهبردها را دشوار می کند.

در بیانیه گونه دوصفحه اول برنامه که می تواند ارزش اطلاعاتی مستدلی برای خوانندگان نداشته باشد، لحن و بیان نوشته، ماهیت آموزشی دارد که می تواند شایسته برنامه راهبردی که مخاطبین آن عموماً خبرگان هستند، نباشد. پرسش هائی که پاسخ های نوشته شده بعدی، هدف نویسنندگان برنامه است را، خوانندگان می توانند به دست کم انگاشته شدن از سوی نویسنندگان نسبت دهند. این نوشته ها در مواردی حاوی داوری های نامستدل است که از ارزش آن می کاهد. سر فصل های تدوین مأموریت و چشم انداز به شرح زیر حجت ما بر این داوری است:

- ما کیستیم؟
- تمایز ما به دیگران چیست؟
- برای چه به میان آمده ایم؟
- مخاطبان ما کیستند و ابزار تحول آفرینی و تاثیر گذاری ما چیست؟

که عنوان سوم آشکارا، جنگاورانه است. البته ایراد بعدی این است که از این بیانیه توشه ای برای بقیه بیانیه که توصیف مأموریت _ که در عنوان برنامه با واژه رسالت از آن نامبرده شده است - و چشم انداز است، فراهم نمی کند. در بیانیه مأموریت^۲ که تعریف ساده آن علت برپائی نهاد است، صورت مفصلی از اهداف برنامه ای آمده است که می تواند در یک یا دو جمله روشن خلاصه شود:

❖ مأموریت

انجمن آموزش مهندسی ایران، نهادی غیر دولتی و غیر انتفاعی است که مأموریت آن طرح و پیگیری توسعه آموزش مهندسی از رهگذر تولید، توزیع و ترویج دانش با جلب همکاری دانشگاهیان، صنعتگران و اجتماعات علمی و نهادهای حرفه ای و تخصصی است. انجمن، توسعه آموزش مهندسی را به مثابه یک گفتمان و سبکی از زندگی دانشگاهی می داند که لازمه آن توسعه فرهنگ و تفکر علمی و نهادهای علمی و ساختارهای تصمیم گیری است. در جهت تحقق این مأموریت انجمن از مشارکت کلیه اعضای انجمن و اعضای جامعه علمی و صنعتی کشور و مشارکت صاحب نظران در سایر رشته های علمی مرتبط و تجربیات جهانی بهره خواهد برد.

نوشتن چشم انداز^۳ در پی مأموریت، بیان ضمنی فرض نویسنندگان بر پیش نیازی ترسیم چشم انداز بر مبنای مأموریت است که یک فرض است، اما بیان زمانمند و لحن ناکجاآبادی آن با قیود و صفاتی نظیر جریان ساز، فعال، کارآمد، اثرگذار و موثر، شبهه فرض ناممکن بودن تحقق چشم انداز که فرضیه نادرستی است در مقابل حقیقت دشواری تحقق آن را، به ذهن می آورد:

^۱ تحلیل محیطی بیانگر نقاط قوت و ضعف داخلی و فرصت و تهدید خارجی : SWOT -

^۲ -Mission

^۳ -VISION

❖ چشم انداز

در سال ۱۴۰۴ انجمن آموزش مهندسی، نهاد غیر دولتی جریان ساز در سطح ملی با ساختاری مشارکتی، اعضای فعال، تعاملات و ارتباطاتی کارآمد و اطلاعات و پیامهای علمی اثرگذار است که در ایجاد شبکه مؤثری از دانشگاهیان و صنعتگران برای مشارکت در طرح و تحقق توسعه آموزش مهندسی نقش مؤثری ایفا می کند.

اما بخش مشکل ساز این بیانیه بخشی است که عنوان ارزشها دارد :

❖ ارزش ها

- ✓ خردگرایی
- ✓ قانون مداری
- ✓ شفافیت
- ✓ اخلاق مداری
- ✓ مشارکت جویی
- ✓ نقد پذیری
- ✓ یادگیری مستمر
- ✓ مسئولیت پذیری و پاسخ گویی

ارزش ها^۴ به این دلیل از ارکان اسناد راهبردی هستند که در مدل های مرجع توفیق سنجی^۵، محک سنجش همه نتایج حاصل از اجرای برنامه ها و تحقق راهبردها هستند. این مدلها که اسأ^۶ها در آن ابتدا تعریف می شوند سپس برای هر برنامه یا راهبرد، به ازای هر اسأ یک یا چند عامل کلیدی توفیق^۷ معرفی و به ازای هر عامل کلیدی توفیق یک یا چند شاخص کلیدی کارائی^۸ به عنوان معیار سنجش میزان توفیق برنامه یا راهبرد تعریف می شوند. با این سنجها است که می توان برنامه ها و اسناد راهبردی را از رویا نامه ها مجزا و میزان تحقق هر یک را به دقت اندازه گیری و برای تحقق نا شده ها، برنامه ریزی مجدد کرد. می توان شکست و توفیق را تفکیک و از اولی جهت جلوگیری از تکرار و دومی به عنوان نشانه قابل تکرار توفیق، آموخت.

اما هشت ارزش درج شده در این سند، سنگ های بزرگی هستند که در صورت کیفیت های عموماً کمی نشونده و با رویهم افتادگی مضمونی زیاد، جلوه هایی از یک رویا می نمایند یا در تحلیلی کمیته نحوه تحقق آنها در سند مستند نشده است. با تقلیل یا تجمیع و بیان مدلی برای اندازه گیری تحقق آنها می توان این بخش را اصلاح کرد. لازم به ذکر است دشواری کمی سازی در این مفاهیم ناملموس بیشتر از دشواری تعریف شفاف آنها ناشی می شود.

^۴ -Values

^۵ - Success Reference Models (SRM)

^۶ - Measurable Organization Values (MOV) : ارزشهای سازمانی اندازه پذیر (اسأ)

^۷ - Critical Success Factor (CSF)

^۸ - Key Performance Index (KPI)

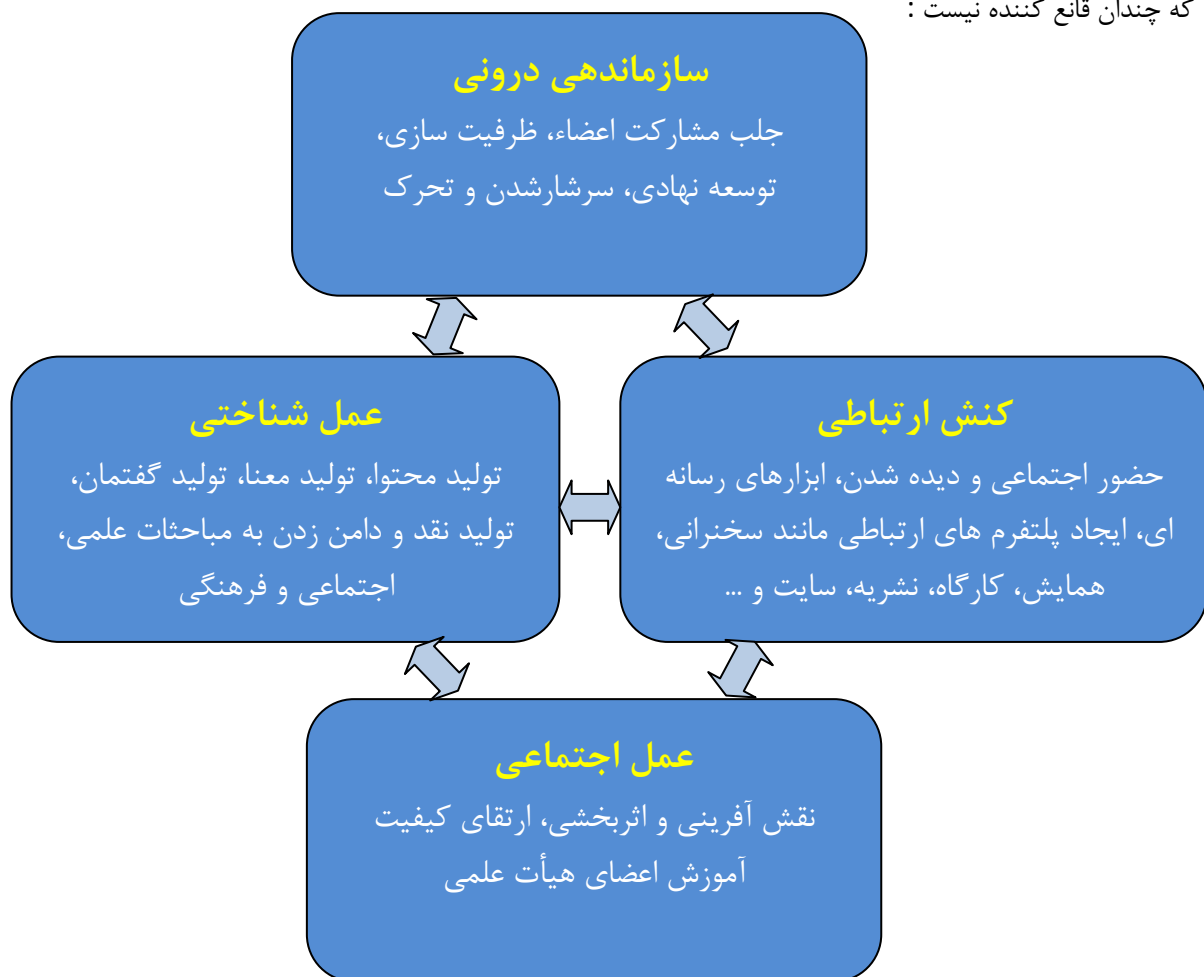
برنامه راهبردی انجمن با توصیف هدفی کلان در عبارت زیر ادامه می یابد:

❖ هدف کلان

ارتقاء کیفیت نظام آموزش مهندسی در سطح ملی و بین المللی

علاوه بر عدم انطباق ابعاد این هدف با امکانات و قابلیت‌ها و حتی مأموریت انجمن، گشاده دستی در ابعاد گسترده آن، در بیان است که واقع بینانه جلوه نمی کند. بنظر می رسد این هدف از ویژگی های تعریف منطقی که متصف به صفت هوشمندی^۹ (مشخص، اندازه پذیر، قابل تحقق، واقع بینانه و زمانمند) است، کم بهره است.

بند ما قبل توصیف راهبردها، با عنوان: **اولویتهای راهبردی انجمن** با اصل اولویت دهی راهبردها پس از تعیین (با مدل های وزن دهی خطی نظیر^{۱۰} QSPM)، که در برنامه راهبردی حتی مدل سنتی مورد استفاده این برنامه، مورد اعتنا است، تنافر دارد و شاید بهمین علت است که نویسندگان محترم این برنامه بیان می دارند این راهبردها را بر اساس روالهای موجود استخراج کرده اند که چندان قانع کننده نیست :

^۹ - SMART: (Specific, Measurable, Achievable, Realistic, and Timely)

^{۱۰} - Quantitative Strategic Planning Matrix (QSPM)

تفسیر و شناخت گونه و کارکرد تصویر فوق دشوار است و نیاز به توضیحات بیشتری دارد که در متن برنامه نیست و تعیین راهبردها بر مبنای آن در حالیکه نویسندگان برنامه راهبردی مدعی استفاده از مدل سنتی بر مبنای الگوی سوات هستند، برای نگارنده چندان قابل پذیرش و موجه نیست. بنظر می‌رسد شکل فوق به تنهایی برنامه راهبردی را میت‌واند تشکیل دهد، زیرا در آن اهداف برنامه ای و حتی عملیاتی، ارزش ها، راهبردها و تقریباً بیشتر ارکان یک برنامه راهبردی بدون هیچ روش مدّونی تنها با رونویسی از نوشته های شکل (اما بی دلیل) قابل استخراج است.

بخش پایانی برنامه راهبردی عنوان زیر را دارد:

۲. راهبردهای کلان و اجرایی متناظر با اولویتهای انجمن

که از آن شش راهبرد که بیشتر هدف برنامه ای بلند مدت است به شرح زیر قابل استخراج اما تشکیک است و مابقی اهداف برنامه های عملیاتی تا اجرائی هستند که در قالب یک برنامه اقدام^{۱۱} با افزودن سنجه های توفیق هر هدف برنامه ای به عنوان پیوست به این برنامه، قابل الحاق بنظر می‌رسند. هرچند مشخص نیست این راهبردها از کجا آمدند و اگر بر مبنای تحلیل سوات بدست آمده اند ارجاعات هر راهبرد به نقطه یا نقاط قوت و ضعف و فرصت و تهدیدهای متناظر کدامند؟

۱-۲ استقرار تشکیلاتی و توسعه انجمن و گسترش منابع انسانی، مادی و معنوی.

۲-۲ فعال شدن در ارتباطات و تعاملات محیطی و شبکه سازی.

۳-۲ تولید و اشاعه گفتمان کیفیت در آموزش مهندسی ایران.

۴-۲ نقش آفرینی در ارتقای کیفیت آموزش مهندسی و اثر بخشی در نظام تصمیم گیری مرتبط با آن.

کلام پایانی

سپاس نگارنده به همت نویسندگان برنامه راهبردی انجمن، که به انجام این امر لازم اما معوق مانده انجمن، اقدام کردند و نشان دادند " دو صد گفته چون نیم کردار نیست" و بدیهی است که فقط املای نانوشته غلط ندارد.

^{۱۱} - Action Plan